

izmed vodilnih osebnosti našega povojnega razvoja. 3. simfonija, *Simfonieta*, *Musiques funèbres*, *Sedem skladb za godala*, *Koncert za violino, violo in orkester* med orkestralnimi deli, *Sarkazmi*, *Sonata za klarinet in klavir*, *Sonata breve za violino in klavir* (1958), *Trio za klarinet, violončelo in klavir*, *Pihalni kvintet*, *Sonatina za klarinet in klavir*, *Sonatina za rog in klavir*, *Variacije za klavir*, *Kontrasti za violino, violončelo in klavir*, *Enneafonia in Apel za rog in komorni ansambel* med množico komornih in solističnih del so zadosten dokaz za to.

Sistematičnost Ramovševega dela, vztrajnost in plodnost, postopno in vse močnejše uveljavljanje in jasno začrtana usmerjenost nam približajo tudi kompleksno umetniško podobo tega ustvarjalca. Življenjskost njegovega opusa pa potrjujejo nenehne izvedbe njegovih del, tako simfoničnih kakor tudi komornih in solističnih, ki jih umetniki vedno znova radi jemljejo v svoj spored.

SREČANJA

JERZY ANDRZEJEWSKI

Avtor našega odlomka Jerzy Andrzejewski, rojen 1909 v Varšavi, literat, polonist, urednik je danes eden najbolj priznanih poljskih pisateljev. Da je tako, vam bo potrdil vsak razgledan Poljak, tudi če vam bo v isti sapi zaupal, da čaka Andrzejewskega za njegovo najnovejšo knjigo *Idzie skacząc po górach* (Hodi skakaje s hriba na hrib), ki je pravkar izšla, ostra odklonilna idejna kritika. »Sijajen pisatelj,« vam bo zatrdil še enkrat.

Andrzejewski je debitiral med obema vojnama in pripada generaciji, ki se je sama označila kot tragična generacija. Pa te tragičnosti, kot pravi eden njegovih recenzentov Henryk Bereza, ne gre vezati z zunanjiimi skušnjami v življenju, temveč s preživljanjem moralnega razkroja, pomanjkanja moralnih kriterijev po razvrednotenju starih humanističnih tradicij. In kakor je v letih pred drugo svetovno vojno Andrzejewski iskal »urejenost srca« (naslov romana iz leta 1938) v moralnem slovarju katolicizma in v literarni bližini kakega Fr. Mauriaca in je bil to samo eden izmed mogočih izborov v času, so tudi poslej skupni imenovalci vsega njegovega pisateljstva ostale moralne uganke in zadrege naših dni. Iz obdobja bojev in krematorijev je znal pokazati moralne situacije, ki so presegle človeško zmogljivost, in po vojni je v *Pepelu in diamantu* 1948 »obračunal s politično preteklostjo Poljske, z moralnimi vrednotami in pojmi predvojnega meščanstva« (Bereza), pokazal smer družbenih sprememb in zavozlano problematiko mladega rodu Poljakov, ki so doraščali pod vojaškim in političnim vodstvom AK (redna vojska v ilegali). Nekaj let skušen v praktičnem publicističnem in organizatorskem delu za družbenopolitične koncepcije novega časa (1950—1953) je prineslo Andrzejewskemu globoko krizo, ki ga je kot pisatelja še z večjo močjo kot kdaj koli prej vrgla spet v moralno problematiko našega stoletja. Spoznal in skusil je še eno vero, še en sistem, se zgrozil, se skupaj z vsem narodom uprl in napisal nekaj literature bridkega protesta, nekaj obračunov s svojo vestjo in z vestjo svojega časa. Na tej postaji njegove pisateljske biografije je nastala tudi naša povest *Tema pokriva zemljo*

(1957). Andrzejewski, ki je zmeraj z mladim zanosom iskal moralnih oporišč v okviru obstoječih kodeksov, ki naj *od zunaj* prinesejo v človekovo dušo red in ubranost, je zdaj napisal knjigo o katastrofalnih moralnih posledicah dogmatičnih, verskih sistemov. Človek išče moralni »red srca«, si statuirá vero vanj, zavlada po dogmatičnih načelih te vere, pri tem vladanju pa, ves zagledan v daljni cilj, naredi iz sebe najgrozljivejšo pošast. In kakor je socializem preživiljal v stalinizmu svoj srednji vek, tako je snov te povesti vzeta iz zgodovine španske inkvizicije. Nihče drug kot veliki inkvizitor Tomaž Torquemada, ki se po iznajdbi našega pisatelja v predsmrtni viziji zruši pod težo svojih zločinov, nihče drug kot on — tam pod konec petnajstega veka — pove našemu avtorju in njegovemu bralcu »strašne« besede: »Treba se bo naučiti, sin moj, živeti brez Boga in brez Satana... Teh dveh ni.« Svojemu tajniku narekuje dekret o preklicu svete inkvizicije. »Vso zemljo smo zagrnil v temo. Treba bo veliko luči.«

To ni realistična zgodovinska povest z živimi, epsko zrisanimi značaji in usodami, to je povest o vladavini duhovnega nasilja v imenu dogme, o sistemu, zgrajenem na ideološki avtoriteti. Pa spet ne o kakem določenem idejnem sistemu, na primer krščanskem, temveč o vladanju z dogmo nasploh. Idejna formula o stoletni graditvi božjega kraljestva na zemlji pa še druga o eni sami veljavni resnici, vse to je le za to, da se v imenu teh formul uveljavijo konkretne metode, ki pa so splošna zakonitost te vrste sistemov: ljudi je treba odreševati tudi proti njihovi volji; ljubezen je slabost, sočutju in sploh nobenemu čustvu ni mesta ob bojujoči se resnici; če bi nam zmanjkalo krivcev, bi si jih morali ustvariti, ker potrebujemo vsako uro kak greh, da ga lahko javno ponižamo in kaznujemo; žena naj ne zaupa možu, starši naj se bojijo svojih otrok in zaročenec svoje zaročenke, nadrejeni svojih podložnih in vsi skupaj vsevedne in povsod pričujoče svete inkvizicije; imeti moramo veliko zakonov in veliko strahu... tako nekako govori Torquemada. In vendar tu ne gre za njegov portret, gre za absurdno konkretizacijo načela, ideje, metode, sistema, ki zahteva, zakonito mora zahtevati od svojih izvajalcev, vladarjev, bojevnikov, uradnikov, propagandistov, da s pogledom, zazrtim preko človeških glav v daljni cilj, posegajo po sredstvih, ki v človeških odnosih pomenijo nasilje, prevaro, laž, zavratni umor, kraljestvo strahu in sumničenja vseprek. Da ne gre za psihološko izdelan realizem, marveč za objektivno, od ljudi neodvisno logiko in konsekventnost sistema, kaže tudi okvirna kompozicijska zasnova povesti: ne pripoveduje je avtor sam, temveč sodobnik, srednjeveški kronist. Ta mi pač ne bo, si je nemara mislil avtor, v svoji kroniki dobival napadov verskega dvoma, ta bo samo vernik in samo kronist, zato pa bo nevede še bolj presunljivo razkazal ves moralni inferno v ljudeh, ki vladajo z orožjem duhovnega terorja. V tem okviru naj tudi naš prizor pokaže primer inkvizicijskih metod, ki tudi brez kričanja in brez tortur lomijo ljudi ter jih pripravljajo do zmedenih obtožb, ovadb in do samouničenja.

Uroš Kraigher